

Milosh Harajda
foto Robert Wilson, Pavleye Art and Culture

ROBERT WILSON

Kráľ videoportrétov

Je skorý podvečer a doprava jesenného Paríža práve zažíva agóniu. Konečná zastávka taxíka: Louvre. Je po záverečnej a sklenou pyramí-

dou miestneho chrámu umenia sa ozýva rytmický dupot našej štvorčlennej posádky. Pán Wilson počká, kým svetlo kamery zasvieti červenou farbou a potom chrapľavým, no mäkkým hlasom povie: „Slovensko je krajina a ľudia, ktorých nepoznám. Veľmi sa však teším na okamih, keď porovnáam svoje predstavy s realitou. Som veľmi šťastný, že môžem

JEDINÁ PRIAMA CESTA OD OPERY K LADY GAGA VEDIE CEZ ATELIÉR ROBERTA WILSONA. AMERICKÝ REŽISÉR, SCÉNOGRAF, DIZAJNÉR, MALIAR A SOCHÁR V JEDNEJ OSOBE PRICHÁDZA DO BRATISLAVY. ABY ZHMOŤNIL PREDSTAVU POJMU „VIDEOPORTRÉT“.

Robert Wilson

dielo - videoportrét ponúkol ako „servisnú službu“ najväčším milovníkom moderného umenia.

Videoportrét v životnej veľkosti bol dostupný za 150.000 dolárov (v umeleckom svete skutočne symbolická čiastka). Cenu navyšuje

Galasso, ktorí s Wilsonom od počiatku 70. rokov spolupracovali na jeho divadelných projektoch.

K prvým klientom patrila nemecká princezná Ingeborg von Schleswig-Holstein, ktorá nechala zvečniť svojho jedenásťročného syna. „Pri nakrúcaní som pred neho

v Bratislave predstaviť moju sériu video portrétov, pretože táto práca nie je až taká známa ako moje divadelné hry.“ 13. decembra Slovenská národná galéria odhalí dielo veľikána - jeho dielo bude paralelne žiariť na stenách Louvru.

Portrét na predaj

Brad Pitt to urobil. Sean Penn aj monacká princezná tiež. Pridali sa aj Winona Rider, Isabella Rossellini a Johnny Depp. Pre nich bola služba „grátis“, ale krátko

po uvedení série „Voom portratis“ sa Robert Wilson nechal inšpirovať obchodným prístupom Andyho Warhola a svoje

aj soundtrack k dielu - vzniká na mieru v štúdiách skladateľov ako Marianne Faithful, Bernard Herrmann či Michael

postavil líšku, čím som vytvoril modernú verziu malého princa, ktorý predo mnou stál v mini obleku od Armaniho,“

sponíma Wilson. Následne sa v New Yorku spustila lavína galerijných expozícií: Paula Cooper Gallery, aukčná spoločnosť Phillips de Pury a taktiež Nathan A. Bernstein takmer paralelne uviedli show, pozostávajúcu z tridsiatich videoportrétov, ktoré zachytávajú filmové hviezdy a vplyvné osobnosti pop kultúry. Tie boli zhotovené podľa matematického kľúča „jedno dielo subjektu a dve na predaj“.

Syntéza talentov

Jediný autentický spôsob, ako zažiť divadlo, podmieňuje fyzická prítomnosť diváka. Ak je tento

výrok pravdivý, ponúka sa otázka - aké dedičstvo zanechá divadelný umelec budúcim generáciám? Video, film a fotografia slúžia ako nástroj na dokumentáciu scénických umení, ale nikdy nedosahujú úroveň trojdimenzionálneho zážitku. Stráca sa sila zvuku i svetla, ktoré sa rozliehajú hľadiskom a vyprcháva aj sila subtilného gesta herca na javisku. Američan Robert Wilson ako jeden z mála umelcov má schopnosť prepájať silu rozličných médií bez toho, aby sa fixoval na jedinú metódu. Jeho proces tvorby presahuje možnosti jedného média, a tak v jeho sérii videoportrétov iden-

tifikujeme elementy opery, architektúry, kresby, dizajnu, tanečnej choreografie i rytmu sonetu. Wilson pri tvorbe unikátnej série naplno využíval zložky kreatívnej tvorby - svetlo, make up, kostýmy, gestá, texty a hlasy protagonistov - a táto dokonalá syntéza médií perfektne charakterizuje podstatu jeho tvorby. Klasické plátno nahrádza HD obrazovkou a vytvára tak kompromis medzi časovo náročnou kinematografiou a zmrazeným momentom fotografie. „Keď som na sérii začal pracovať, myslel som na filozofiu Andyho Warhola, ktorú som chcel kombinovať s estetikou klasických portrétov,“ vysvetľuje autor. Kým Warholovo heslo znelo „rýchlo, ľahko, lacno a moderne“, Wilsonov prístup možno vyjadriť prívlastkami „pomaly, zložito, draho a s mnohými historickými referenciami“. Baletnú hviezdu Mikhaïla Baryshnikova štylizoval ako Svätého Sebastiana, monackú princeznú ako Sargentovu Madam X a Winonu Ryder „pochoval“ do kopy piesku, na ktorej leží zbraň, zubná kefka a červená kabelka, čím sa umelec odvoláva na postavu Winnie v hre Samuela Becketta zvanej Happy Days. Zaujímavo sa zhostil aj portrétu Steva Buscemiho, divákmi často spájaného s jeho strašidelnými filmovými rolami. Wilson naplno využil potenciál šoku a herca zachytil stojaceho za torzom mŕtvej kravy, odhaľujúceho čerstvé mäso. Kunshistorici spájajú túto snímku so surrealistickým dedičstvom Salvadora Dalího a s tvorbou fenomenálneho Damiena Hirsta, ktorý sa preslávil inštaláciou mŕtvych zvierat v gigantických formaldehydových sklenených boxoch. Séria videoportrétov bola taká revolučná, že magazín Vanity Fair venoval Wilsonovi titulnú stránku a niekoľko strán v obsahu, aby predstavil obchodno-umeleckú stratégiu génia.

Fenoméni v Bratislave

Na Wilsonove diela v ich 3D podobe - sprevádzané svetelnou a akustickou stopou - sa teraz môžu tešiť všetci návštevníci Slovenskej národnej galérie. Výstava Videoportréty je ojedinelá aj svojou technickou inštaláciou a vyžaduje špecifický odstup medzi jednotlivými dielami. V čase Wilsonovej bratislavskej galerijnej premiéry bude jeho dielo paralelne uvádzať parížsky Louvre. Hlavné mesto Slovenska sa tak v decembri vďaka spolupráci agentúry Pavleye Art and Culture a J&T Banky opäť stane súčasťou umeleckej mapy sveta. „Inštaláciou diel Roberta Wilsona v priestoroch SNG voľne nadväzujeme na slovenskú výstavnú premiéru fotografa a režiséra Davida LaChapella, ktorú sme v spolupráci s J&T Bankou uviedli pred dvoma rokmi. Portfólio oboch svetovo uznávaných umelcov citlivo kombinuje portrétovú fotografiu s presahom do multimediálnej tvorby, divadelnej a filmovej réžie na najvyššej svetovej úrovni, čo tiež ilustruje filozofiu a koncept našej agentúry,“ hovorí producent výstavy Jozef Pavleye. Jeho slová dopĺňa kurátorka Zbierky iných médií SNG Petra Hanáková: „Wilsonove portréty sú pozoruhodným príkladom aktualizácie klasického žánru - „upgradnutím“ portrétu novými, digitálnymi technológiami. Wilsonov extravagantný vizuálny štýl bol vždy nasýtený, plný impulzov, silne stylizovaný, campy, gýčoví, svojím spôsobom. A také sú i jeho videoportréty. Ich saturovaná krása čerpá z (tradície) divadla, filmu, hudby i výtvarného umenia. Pritom je silne digitálna, plne využíva výrazové prostriedky nových médií. Takúto high-tech výstavu sme v SNG ešte nemali.“

Robert WILSON pre Goldman

GM Deti snívajú o rôznych povolaniach. Spomeniete si na moment, kedy ste si vy uvedomili, že sa chcete živiť ako umelec?

Neuvažoval som o umení takto konkrétne, ale keď som bol v druhej triede a mal som asi šesť rokov, učiteľka sa nás v triede pýtala, čím chceme byť, keď vyrastieme. Sue, čím chceš byť, keď vyrastieš? Zdravotnou sestričkou, povedala. John, čím chceš byť, keď vyrastieš? A on hovorí - chcem byť požiarnikom. Sarah, čím chceš byť, keď vyrastieš? Žena v domácnosti. Nakoniec prišiel rad na mňa. Bob, čím chceš byť, keď vyrastieš? A ja som povedal: chcem byť kráľ Španielska!

GM A reakcia?

Učiteľka napísala mojej mame list, kde jej oznámila, že jej dieťa má problém. Jeden z kolegov jej však povedal: „To je v poriadku. Tvoj syn je umelec.“ O niekoľko rokov som uviedol svoju prvú veľkú hru. Volala sa „Kráľ Španielska“.

GM Vašu prácu charakterizuje predimenzovaná, okázalá estetika „camp“. Vyvinuli ste si k nej vzťah už počas dospievania?

Mal som dvanásť a šiel som navštíviť plantáž v Louisiane. Tam som stretol afroamerickú ženu, ktorá nevedela čítať ani písať, ale bola maliarka. Na plátno zachytávala život na plantáži. Pohreby, krsty, každodenný život, zber vlny, žatvu. Kúpil som si od nej malý obraz a to bolo prvé dielo, ktorým som počal svoju umeleckú zbierku. Stále ho

vlastním a v tejto chvíli je vystavený tu, v Louvri. Pre mňa bolo veľmi zaujímavé pozorovať, ako zachytávala život, ktorý my dnes vnímate ako históriu, zvyky, ktoré už nepraktizujeme. A to nie slovami, ale obrázkami. To všetko malo hlboký vplyv na moju prácu.

GM Prezradíte aj ďalšie osobnosti, ktoré ovplyvnili váš rukopis?

Začiatkom 60. rokov som sa presťahoval do New Yorku a čítal som knihu Johna Cagea - Silence, kde hovorí, že na svete niet takej veci, akou je ticho. V tichu si totiž silu zvuku uvedomujeme oveľa viac, než keď toho zvuku produkujeme veľa. Potom som čítal jeho „prednášku o ničom“, filozofické dielo, ktoré necháva priestor na meditáciu o spôsobe, ako žijeme svoj život a o pohľade na veci. To bol ďalší silný vplyv na moju prácu.

GM Veľká časť vašej kariéry sa spája s divadelným svetom. Výstava v Bratislave však odhalí sériu video portrétov. Ako vznikol tento ojedinelý projekt? Už v 70. rokoch som uvažoval

nad sériou portrétov, ktoré by boli divákovi dostupné na rôznych miestach. Na autobusovej zastávke, na lunete hodiniek, zadnom sedadle v lietadlách.

V tom čase ešte žiadne obrazovky na sedadlách v lietadle neexistovali. Moje diela by boli premietané v komerčných televíziách, pretože v tých časoch sa vysielanie končilo o polnoci a pokračovalo o šiestej ráno. A moja predstava bola, že by diela, ktoré vytvorím, tvorili kulisu noci... ako oheň v kozube, či okno, ktorého obraz sa mení so svetlom i ročnými obdobiami. Preto som vytvoril 130-sekundové epizódy. Niektoré sa doneko-

nečna opakovali. Nedostali sme ich na zadné sedadlá v lietadlách, i keď som sa o to snažil. Mal som stretnutie s riaditeľom Sony, aby som konzultoval možnosť premietť moje dielo na náramkových hodinkách. Ani to sa nestalo.

GM Nakoniec však videoportréty predsa zhiadli svetlo sveta...

Verejnosti sme ich ukázali na rôznych miestach. Vo Švajčiarsku sa premietali uprostred futbalového zápasu. Nemecká stanica ZDF zakúpila sedem diel a premietala ich celú noc. Ocitli sa tiež v Centre Pompidou pri eskalátoch. V Japonsku sa premietali vo vagónoch i na staniách metra. O 25 rokov neskôr prišla ponuka vytvoriť videoportréty vo vysokom rozlíšení. Okamžite som súhlasil, pretože nová technológia ponúkala širšie možnosti, ako doba, v ktorej vznikla prvá séria videoportrétov. V 70. rokoch bola saturovaná čierna viac šedá a červená farba pripomínala viac oranžovú. Bolo jasne vidieť póry na koži... a ja som najmä počas práce v divadle získal veľký cit pre detail.

GM Umelecké diela ste premietali na komerčných plochách. Chceli ste vyvolať debatu o hranici medzi komerciou a umením? Ja žiadne hranice nevnímam, pokiaľ je obrázok dostatočne silný. V Rembrandtových dielach je portrétová tvorba veľmi výrazná... Keď teraz hľadím na reklamnú fotografiu klenotov v novinách, nevidím tam veľký rozdiel.

GM Podľa akého kľúča vyberáte svoje objekty?

Spočiatku som sa sústredil na celebrity. Preto sme robili najprv portrét Brada Pitta, Johnnyho Deppa a Seana Penna, ktorých som považoval za troch hlavných mužov Hollywoodu. Pokračovali sme francúzskymi hviezdami

Kariéra R. Wilsona

Dnes 72-ročného rodáka z Texasu v umeleckých sférach označujú za najviac avantgardného divadelného umelca našej doby. Robert Wilson sa narodil v meste Waco do rodiny právnik D. M. Wilsona a po štúdiu odboru „business administration“ na University of Texas sa v roku 1963 presťahoval do New Yorku, kde nastúpil na Pratt Institute - tu vyštudoval architektúru. Následne sa presunul do Arizony a pôsobil v ateliéri architekta Paola Solerho. V roku 1968 založil svoju prvú experimentálnu spoločnosť Byrd Hoffman School of Byrds, ktorú pomenoval na počesť svojho učiteľa, ktorý mu pomohol prekonať koktanie počas puberty. Svetové uznanie mu priniesla spolupráca s Philipom Glassom na opere „Einstein on the Beach“ v 70. rokoch. V 80. rokoch hlavnú časť tvorivej energie venoval prestaveniu, ktoré malo byť uvedené počas letných olympijských hier. Hra „CIVIL warS“ mala v šiestich dejstvách trvať 12 hodín. Produkciu, nanešťastie, pozastavili kvôli nedostatku finančných zdrojov. Wilson sa popri divadelnej kariére venoval sochárstvu, kresbám a dizajnu nábytku. V roku 1993 mu na Biennale v Benátkach udelili Zlatého leva za sochársku inštaláciu. V roku 2004 ho krátke pôsobenie v televíznej branži inšpirovalo k vytvoreniu série „Voom Portraits“, ktorú vytvoril s producentom Estherom Gordonom a neskôr s Matthewom Shattuckom. Videoportréty zobrazujú osobnosti ako Brad Pitt, Winona Ryder, Juliette Binoche či Dita Von Teese a sú výsledkom Wilsonovej spolupráce so skladateľom Michaelom Galasom, módnym návrhárom Kevinom Santosom a svetelným dizajnérom Ursom Schönebaumom. Vo svete sa stali audiovizuálnou senzáciou.

(Jeanne Moreau) a pridali sa ďalší... ako napríklad Robert Downey Junior. Zobrazil som aj ľudí z ulice, ktorí neboli vôbec známi.

GM Zameriavate sa na charakter celebrit, ako ich vníma verejnosť, alebo zobrazujete skôr rolu, ktorú im vo videoportrétoch prísúdate?

Ide o syntézu oboch. Niekto je so sebou celkom stotožnený a môže sa takto priamo prezentovať publiku. Liz Taylor hrá

a nič... Ľudia by čakali, že uvažuje nad rôznymi vecami, ale jej myseľ je v danom momente prázdna. A to je možno dôvod, prečo je taká záhadná.

GM Ktorý z video portrétov sa pre vás stal najosobnejším? Farah Diba, bývalá kráľovná Iránu, sa ma pred začiatkom

vo filme Kleopatru a v mojom videoportréte ju vidíte ako Kleopatru. Všetci môžu byť tým, kým sú v kontexte danej situácie. Počas procesu mohli myslieť na čokoľvek. Niekto ako Isabella Rossellini nemyslí

filmovania opýtala: Na čo mám myslieť? Povedal som jej: Nemysli na nič. A ona: To nedokážem. Tak jej vravím: O.k., myslí na čokoľvek chceš. Nakrúcali sme ju päť hodín a potom som jej ponúkol

Camp

Linii všetkých portrétov spája nezameniteľný rukopis Roberta Wilsona, ktorý možno charakterizovať pojmom camp. Toto estetické hnutie, ktorého vznik sa datuje k začiatku minulého storočia, definovala Susan Sontag pojmami: umelý, frivolný, naivne povrchný a šokujúci. Camp bol tiež anti-akademickou obranou pop kultúry najmä v 60. rokoch a jeho popularita kulminovala v 80. rokoch. Pojem etymologicky pramení vo francúzskom pojme „se camper“, čo znamená „pózovať v extravagantne predimenzovaných módných kreáciách“. „Wilsonovo dielo má všetky prvky najvyššej umeleckej kreácie. Nenapadá mi nik, kto by dosiahol jeho úroveň v disciplinách, ktorým sa vo svojej tvorbe venuje.“ komentuje Susan Sontag Wilsonovu umeleckú dráhu. Že camp marketingovo funguje aj v dnešnej dobe, svedčí kariéra Lady Gaga, ktorá mu dala rozmer tretieho milénia. Speváčka a skladateľka tento rok oznámila spoluprácu s Robertom Wilsonom na svojom novom projekte Artpop.

možnosť pozrieť sa na zábery. Súhlasila. Sedí ako pravá dáma, pomaly dvihne ruku ku tvári a postupne ju položí späť. Pri pohľade na ten záber začala plakať a povedala: Je tam celý môj život. Mala neľahký osud, život v exile, smrť dvoch detí. Navonok nemá žiaden výraz, ale v jej vnútri sa odohrávajú všetky životné tragédie.

GM A samotný tvorivý proces vzniku videoportrétu?

Každý je iný a nikomu nediktujem, na čo by mal v danej chvíli myslieť. Herci dostávajú formálne inštrukcie - otvoríť dlane, ustúpiť dozadu, pozdvihnúť bradu o kúsok vyššie. Nikdy však nezasahujem do ich mysle. Nerobím to ani v divadle. Väčšina mojich portrétov je najmä o duši a ich vnútri. Vytvárate však pravidlá, aby ste ich mohli porušovať. Ako som už povedal, Isabella

Rosellini je hlavne o zovňajšku, čo je odlišný spôsob sebauvyjadrenia. Väčšina z videoportrétov zachytáva myšlienky a emócie, ktorú sú vo vnútri prežité, ale navonok nevyjadrené.

GM Môže vás skutočne ktokoľvek osloviť a vy mu za honorár zhotovíte videoportrét?

Áno. Napríklad portrét automechanika vznikol úplnou náhodou. Pôvodne sme mali zhotoviť video portrét Sharon Stone. Ona to však na poslednú chvíľu odvolala a ja som sa rozhodol nasnímať automechanika.

GM Zadarmo? Samozrejme.

GM Vašou poslednou múzou sa stala Lady Gaga. Ako sa umelec, ktorého trajektória začína operou Einstein on the Beach, dostane k vysoko komerčnej spolupráci s pop ikonou?

S Lady Gaga sme sa dohodli, že budeme spolupracovať. Najprv som jej navrhol kulisy pre jej vystúpenie na MTV Music Awards. A počas príprav som jej hovoril o pripravovanej výstave v Louvri, kde sú prezentované aj moje staršie diela formou retro-

spektívy. V Paríži som predstavil vlastnú verziu Petra Pana, na ktorej sme pracovali s CocoRosie, ale chcel som do Louvru priniesť niečo ešte čerstvejšie, čo ešte nikde nik nevidel. Gaga súhlasila a spoločne sme pripravili sériu portrétov, ktoré sú priamou referenciou na maľby v múzeu Louvre. Prvý videoportrét ju zobrazuje ako visí nahá, zviazaná dolu hlavou. Opýtala sa ma: Čo budem s tým obrazom robiť a ja som jej odpovedal, že ho zavesím nad svoj posteľ. Bola nadšená. «

